

Louise VAN WIJGERDEN-BACHTA

ORCID: 0000-0001-9098-0716

Uniwersytet Szczeciński

Ml@h-methode in Nederlands-Poolse tweetalige opvoeding op een specifiek voorbeeld – een exploratieve *case-study*

Abstract

The strategy of raising a bilingual child, also known as family language policy (FLP), has been the subject of linguistic, psychological or sociological research for many years. One way of raising bilinguals in a family environment is the minority language at home strategy (*ml@h*), which is often chosen by parents who live outside their home country and both speak a minority language. Parents speak to each other and to the child in their native language and the second language is acquired by the child in situations outside the home. In this article, I will present not only theoretical considerations of bilingual upbringing but also the perspective of a person who was raised bilingually (Dutch and Polish). Opinions and reflections gathered by an individual in-depth interview will provide a glimpse of growing up in a bilingual environment from the perspective of a now-adult child. In the case described, the strategy had a positive effect. This was influenced by the parents' conscious choice of a bilingual upbringing strategy and its consistent application, supporting the child in learning the grammar and stylistics of the minority language and providing the child with contact with the minority language before going to school.

Keywords: bilingualism, bilingual education, language policy, minority language at home, individual in-depth interview.

1. Inleiding

Twee- en meertaligheid is een onderwerp dat in de wetenschap al vele jaren en vanuit vele perspectieven graag wordt onderzocht (Weinreich 1953, Haugen 1969, Mackey 1962, Macnamara 1966, Peal & Lambert 1962, Grosjean 1982, Herdina & Jessner 2002, De Bot et al. 2007, Bialystok 2005, Kharkhurin 2008, Baker 2011). In de eerste onderzoeken naar tweetaligheid werd vooral het niveau van taalbeheersing benadrukt en dit werd als definiërende factor beschouwd.

Deze benadering gaf aanleiding tot Bloomfields klassieke definitie van tweetaligheid te vinden in zijn boek *Language* (1933). De onderzoeker stelde dat tweetaligheid gelijk staat aan het vloeiend beheersen van twee talen. Dit lijkt een beetje radicaal, aangezien het zelfs in de moedertaal niet bij elk onderwerp gemakkelijk is om vloeiend te spreken. Daarom zijn er vele andere definities ontstaan in een poging de werkelijkheid zo goed mogelijk weer te geven. Een klassieke definitie van tweetaligheid, die nog steeds graag wordt geciteerd, is geformuleerd door de psycholinguïst François Grosjean (1982). Bij het opstellen ervan richtte hij zich zowel op het criterium van de kennis van een taal als op de frequentie van het gebruik ervan. Volgens hem is tweetaligheid het gebruik van twee of meer talen (of dialecten) in het dagelijks leven. De term tweetaligheid omvat dus ook meertaligheid. Voor dit artikel is deze brede en klassieke definitie voldoende. Het is echter opmerkelijk dat onderzoekers meertaligheid en tweetaligheid op verschillende manieren interpreteren (Hufeisen 2010, Riehl 2014, Kärchner-Ober 2009, Romaine 2006, Rothman et al. 2011, Field 2011, Chibaka 2018).

In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen vele soorten tweetaligheid op basis van verschillende criteria. Gebaseerd op de volgorde van taalverwerving wordt een onderscheid gemaakt tussen simultane tweetaligheid (*simultaneous bilingualism*), als de tweede taal wordt geïntroduceerd voor de leeftijd van drie jaar, en successieve tweetaligheid (*sequential bilingualism*), als dat later is (Kurcz 21). Simultane tweetaligheid treedt op wanneer beide talen door het kind op hetzelfde moment, vanaf de geboorte, worden verworven. Successieve tweetaligheid daarentegen ontstaat wanneer de tweede taal later verschijnt, bijv. pas op de kleuterschool, en de eerste taal thuis werd gebruikt (Baker 94). Afhankelijk van de leeftijd waarop de tweede taal wordt geïntroduceerd, wordt een onderscheid gemaakt tussen vroege (*early bilingualism*) en late tweetaligheid (*late bilingualism*). Een ander criterium is de wijze waarop een andere taal wordt verworven. Natuurlijke tweetaligheid (*natural order of acquisition*) verwijst naar de verwerving van twee talen zonder formeel onderwijs. Het is een tweetaligheid die kenmerkend is voor de kindertijd, vaak beperkt tot de kleuterleeftijd (tot de leeftijd van drie jaar) (Müller et al. 15). Dit type wordt ook primaire tweetaligheid (*primary bilingualism*) genoemd (Katchan 155). Kunstmatige tweetaligheid daarentegen impliceert de verwerving van een tweede taal op een formele manier, bijv. op de kleuterschool of op school. Natuurlijke tweetaligheid, die ook vroege en simultane tweetaligheid omvat, is het meest relevant in de context van dit artikel.

Een van de onderwerpen die op het gebied van tweetaligheid veelvuldig worden besproken is tweetalige opvoeding (Arnberg 1987, Saunders 1982, 1988, Baker 1995, Spolsky 2004, Pearson 2008, Curdt-Christiansen 2018, Smith-Christmas 2016, Macalister 2017, Cunningham 2020). De strategie van tweetalig opvoeden (*family language policy – FLP*), is al jaren onderwerp van taalkundig, psychologisch en sociologisch onderzoek ook in Polen (Olpińska-

-Szielko 2013, 2014, Sopata 2009, 2013). Tweektalig opvoeden kan zowel in een gezinsomgeving als in formele instellingen plaatsvinden, en zal in elk geval een andere vorm aannemen en door verschillende factoren worden beïnvloed. Belangrijk zijn onder meer de aanleiding voor de aankomst van het gezin in een ander land (bijv. vlucht uit risicogebieden, economische migratie), de moedertaal van beide ouders of de duur van het verblijf in het land. De strategieën voor tweektalige opvoeding moeten op individuele basis worden toegepast en aan de behoeften van het individu worden aangepast.

Op basis van de bovenstaande opmerkingen kunnen twee methoden worden onderscheiden om tegelijkertijd twee talen aan kinderen op jonge leeftijd door te geven: ten eerste tweektalige opvoeding in een gezins- of meertalige omgeving, ten tweede tweektalig onderwijs met formeel taalonderwijs in een klassensituatie op de kleuterschool of op school (Olpińska 2004). Het wezenlijke verschil tussen beide situaties is dat in het formele tweektalige onderwijs bepaalde regels worden opgesteld, terwijl in gezinssituaties of meertalige maatschappijen de tweektalige opvoeding vaak automatisch en zonder bijzondere zorg van de ouders plaatsvindt. Veel ouders bereiden de tweektalige opvoeding van hun kinderen echter niet bewust voor en stellen geen duidelijke en consequent toegepaste regels op bij de tweektalige opvoeding, wat in sommige gevallen tot problemen kan leiden (Mężyk & Lipiec 40, Anstatt & Dieser 141). Over het algemeen gaan tweektalig opgevoede kinderen echter goed om met veranderende taalcodes en onderscheiden ze talen van elkaar (Meisel 79). Ze hebben ook niet vaker last van spraakstoornissen dan eentalige kinderen (Leist-Villis 50). De twee verschillende bovengenoemde manieren leiden tot twee verschillende soorten tweektaligheid. De eerste methode zal leiden tot natuurlijke en de tweede tot kunstmatige tweektaligheid.

In dit artikel richt ik mij op de tweektalige opvoeding van kinderen in tweektalige gezinnen. Eerst zal ik de methoden van tweektalige opvoeding in theorie presenteren en vervolgens een voorbeeld behandelen van een persoon die is opgevoed met behulp van de *ml@h*-strategie. Het doel van het onderzoek is om de situatie waarin deze persoon opgroeide in detail te analyseren. Zij is een tweektalige persoon met Nederlands en Pools als moedertaal, die in Polen woont en wiens ouders de *ml@h*-strategie toepasten. De volgende vragen werden gesteld:

- Kan tweektalige opvoeding met behulp van de *ml@h*-strategie effectief zijn?
- Welke factoren zijn van invloed op het succes?
- Kan een individueel diepte-interview helpen om deze vragen te beantwoorden?

De meningen en reflecties die werden verzameld tijdens het individuele diepte-interview boden een diepgaand inzicht in het opgroeien in een tweektalige omgeving vanuit het perspectief van een inmiddels volwassen kind. In de beschreven casus had deze strategie een positief effect. Dit werd beïnvloed door de bewuste keuze van de ouders voor een tweektalige opvoedingsstrategie en de

consequente toepassing ervan. Ondersteuning bij het leren van de grammatica en stilistiek van de minderheidstaal en het bieden van contact met de minderheidstaal voordat ze naar school ging, waren ook van belang.

2. Strategieën voor tweetalige opvoeding

De strategie van tweetalige opvoeding wordt gedefinieerd als de beslissingen die gezinnen nemen over welke taal/talen ze thuis gebruiken, en voor welke doelen (Macalister 4). Afhankelijk van de situatie waarin het gezin zich bevindt, zijn deze beslissingen verschillend. Op dit punt moet ook worden opgemerkt dat de keuze van tweetalige opvoedingsstrategieën en de manier waarop het kind talen verwerft, zullen leiden tot een gedifferentieerde ontwikkeling van het brede taalbewustzijn en de cognitieve sfeer van het kind (Raclawska-Daniluk 16). Bovendien is het tweetalig opvoeden geen monotoon en ongecompliceerd proces. In feite ondergaat het opvoedingsproces voortdurend veranderingen, die onder meer voortvloeien uit de houding van de ouders, de houding van de niet-familiale sociale omgeving, materiële omstandigheden, de gezinssituatie (bijv. scheiding, overlijden, nieuwe partner van de ouder), of de leeftijd van het kind en daarmee samenhangende problemen (Pułaczewska 98).

Enkele uitgewerkte methoden om tweetalig op te voeden, worden hieronder toegelicht.

2.1. Één persoon/ouder – één taalstrategie (*OPOL*)

Een van de bekendste en meest gebruikte methoden voor tweetalig opvoeden is de één persoon/ouder – één taalstrategie (*one person/ parent – one language – OPOL*), die meestal wordt toegepast in gezinnen waar elke ouder een andere moedertaal (L1) heeft en die consequent gebruikt in de communicatie met het kind.

De *OPOL*-strategie is jarenlang een aanbevolen methode voor tweetalig opvoeden geweest (Byers-Heinlein & Lew-Williams 98). Als voordeel kan genoemd worden, dat ouders door de eigen taal te spreken een goede emotionele band met het kind ontwikkelen kunnen (Barron-Hauwaert 1). Er zijn echter potentiële problemen met deze strategie door de wisselende hoeveelheid tijd die ouders met hun kind doorbrengen. Als het kind voornamelijk bij één ouder is, kan de taalinput die het kind van de andere ouder krijgt te gering zijn en taalverwerving op het verwachte niveau verhinderen (Cunningham 68). De *OPOL*-strategie is meestal alleen effectief in gezinnen waar elke ouder evenveel tijd doorbrengt met het kind (Byers-Heinlein & Lew-Williams 99). Vaak zijn ouders, die deze strategie gebruiken, teleurgesteld omdat de kinderen niet beide talen op hetzelfde niveau spreken. Uit onderzoek blijkt dat kinderen die volgens de *OPOL*-strategie

zijn opgevoed vaak beide talen begrijpen, maar alleen de taal kunnen spreken van het land waar zij wonen. Kinderen kunnen zelfs stoppen met het gebruik van de minderheidstaal (Cunningham 70).

Stępkowska (2019) presenteert in haar boek de situatie van tweetalige opvoeding vanuit het perspectief van de ouders. De auteur stelde tijdens interviews met tweetalige paren met kinderen in Polen vragen in het kader van tweetalige opvoeding. Een van de bevroegde koppels is een Nederlands-Pools stel. De auteur heeft 24 tweetalige paren ondervraagd, waarvan maar liefst 15 paren kozen voor de *OPOL*-strategie. Dit getuigt van de populariteit van deze strategie. Het onderzoek van Paradowski en Michałowska (2016) wees ook op de populariteit van de *OPOL*-strategie. Van de 32 tweetalige gezinnen die deelnamen aan het onderzoek, pasten 25 gezinnen de *OPOL*-strategie, 4 gezinnen de *ml@h* en 3 gezinnen geen strategie toe. Het is echter van belang om op te merken dat deze studie gezinnen omvatte waarin elke ouder een andere moedertaal had.

In de context van de *OPOL*-strategie is het ook passend om *non-native bilingualism* te onderscheiden, die optreedt wanneer één ouder alleen met het kind communiceert in een taal die niet zijn of haar moedertaal is (Szramek-Karcz 93).

2.2. Tijds-, onderwerps- of activiteitenstrategie

De tijdstrategie houdt in dat de tweede taal (L2) op een bepaald moment wordt gebruikt, bijv. op een bepaalde dag of op bepaalde tijdstippen. Sommige ouders verlengen de perioden waarin alleen in de L1 of alleen in de L2 wordt gesproken, bijv. tot een heel jaar (Racławska-Daniluk 17). In onderwerp- of activiteitsstrategieën hangt het gebruik van een bepaalde taal van het gespreksonderwerp of de activiteit die daarbij wordt uitgevoerd af. In sommige gevallen worden verschillende strategieën gecombineerd, bijv. in de *Time and Place (T&P)* strategie, waarbij verschillende talen op een bepaalde tijd en plaats worden gebruikt (Męzyk & Lipiec 41).

2.3. Geen specifieke strategie

Sommige ouders kiezen daarentegen om voortdurend van code te wisselen. De twee talen worden gemengd, ongeacht het tijdstip, het onderwerp, de activiteit, de plaats of de persoon met wie het kind praat. Deze manier wordt niet beschouwd als een bewuste opvoeding tot tweetaligheid (ibid. 41). De voortdurende vermenging van talen kan het gevolg zijn van het feit dat de ouders geen duidelijke regels vaststellen voor de tweetalige opvoeding van hun kind en geen specifieke strategie kiezen. Dit is het geval bij het in het boek van Stępkowska (2019) beschreven stel (een Nederlander en een Poolse vrouw). Zij spreken met elkaar in het Pools en het kind leert soms spelenderwijs Nederlands.

Er zijn ook tweetalige gezinnen die ervoor kiezen de minderheidstaal helemaal niet aan hun kinderen door te geven. Daar kunnen vele redenen voor zijn. Een daarvan werd ter sprake gebracht door Pułaczewska (2018), die de kwestie van tweetalige opvoeding vanuit het perspectief van de ouders presenteert en de rol benadrukt van houdingen ten opzichte van de overgedragen taal en het belang daarvan in de tweetalige gezinsomgeving. Het blijkt dat sommige ouders, vanwege de voor hen in hun context geringe waarde van de minderheidstaal, ervoor kiezen deze niet aan hun kinderen over te dragen.

2.4. Minderheidstaal thuis-strategie (*ml@h*)

Wanneer de moedertaal van beide ouders een minderheidstaal is, kiezen zij vaak voor de minderheidstaal thuis-strategie (*minority language at home – ml@h*). De ouders spreken met elkaar en met het kind in de minderheidstaal, en het kind verwerft een tweede (dominante) taal in situaties buitenshuis. Dit is een veel voorkomende situatie voor migrantenkinderen, die vaak pas op de kleuterschool of op school in contact komen met de meerderheidstaal (Cunningham 77). De minderheidstaal thuis-strategie behelst het gebruik van L1 op de ene plaats en L2 op een andere (bijv. thuis en de kleuterschool). Deze strategie zal echter niet altijd werken als de moedertaal van elke ouder anders is. In dat geval kan de ene ouder zich gedwongen voelen om met zijn kind te communiceren in een taal die niet zijn of haar moedertaal is (De Houwer 232). Dit is echter een individuele kwestie, want het is niet voor alle ouders een probleem om hun kind in een andere taal dan hun moedertaal aan te spreken, zoals wordt aangetoond door voorbeelden, die verderop in dit artikel worden beschreven.

Romaine (2008) onderscheidt in haar typologie drie verschillende situaties van gezinnen die kinderen tweetalig opvoeden wanneer de taal van de ouders een minderheidstaal is.

- *Non-dominant home language* – beide ouders hebben verschillende moedertalen maar de moedertaal van één van de ouders is de dominante taal in de omgeving. De ouders spreken de minderheidstaal met het kind. Voor de ene ouder is de taal waarin ze spreken wel zijn of haar moedertaal en voor de andere niet.

- *Non-dominant home language without community support* – ouders hebben dezelfde moedertaal maar de meerderheidstaal is niet de taal van de ouders. Ouders spreken hun moedertaal met hun kind.

- *Double non-dominant home language without community support* – ouders hebben verschillende moedertalen en de dominante taal in de gemeenschap is niet de taal van een van beide ouders. Elke ouder spreekt vanaf de geboorte zijn moedertaal tegen het kind (Stępkowska 271).

Een van de redenen waarom ouders ervoor kiezen om de minderheidstaal thuis te gebruiken, is het verlangen om de overheersende invloed van de meer-

derheidstaal uit de buitenomgeving te compenseren. In een Engels-Tsjechisch gezin in Tsjechië besloten de ouders bijv. bewust om hun eenjarige zoontje al vroeg alleen in het Engels aan te spreken. Volgens die minderheidstaal sprekende vader zou de jongen de gelegenheid krijgen om Tsjechisch te horen en te leren van anderen in de omgeving waarin hij opgroeit, op de kleuterschool en van de familie van zijn moeder (Paradowski & Michałowska 53).

Het gebruik van de *ml@h*-strategie door ouders (een Poolse vrouw en een Spaanse man) die in Polen wonen, wordt ook beschreven in een artikel van Stepkowska (2017). Het gezin sprak thuis Spaans en buitenshuis Pools. De ouders van de 10-jarige zoon gaven een goede beoordeling van de gekozen strategie. De auteur merkte het hoge metalinguïstische bewustzijn van het echtpaar en de sterke kennis van de duidelijk gekozen taalstrategie van het gezinsbeleid op. Voorts werd gewezen op de rol van positieve attitudes ten aanzien van tweetaligheid in het gezin, positieve attitudes ten aanzien van taal en de gebruikers ervan, en taalmotivatie als belangrijke factoren voor het welslagen van de tweetalige opvoeding. Volgens de respondenten van dit onderzoek verruimt tweetalige opvoeding van kinderen de horizon en maakt het kinderen tot wereldburgers, ruimdenkend en zonder vooroordelen tegenover mensen van andere nationaliteiten (Stepkowska 342).

De hierboven genoemde voorbeelden tonen het perspectief van de ouders in de context van tweetalig opvoeden. Het perspectief van de persoon die tweetalig is opgevoed is echter ook interessant. Daarom besloot ik dezelfde methode te gebruiken als Stepkowska (2019) in haar boek en een individueel diepte-interview af te nemen met een persoon die tweetalig is opgevoed. Dit onderzoek zal hieronder beschreven worden.

3. Onderzoek en analyse

Onderzoekers die het onderwerp taalbeleid in tweetalige gezinnen bestuderen, kiezen vaker voor een kwantitatieve aanpak (De Houwer 2007, Kang 2015, Ó hÍfearnáin 2013). Er is echter ook kwalitatief onderzoek uitgevoerd (Stepkowska 2019). Het individuele diepte-interview, dat tot de kwalitatieve methoden behoort, is niet typisch voor de bestudering van gezinstaalbeleid. Toch werd besloten om deze methode te gebruiken, op basis van het werk van Stepkowska (2019), om het persoonlijk standpunt en de emotionele houding van de respondent te kunnen weergeven. Individuele diepte-interviews impliceren een direct gesprek tussen de onderzoeker en de respondent, met als doel meningen en informatie te verzamelen van respondenten die aan bepaalde criteria voldoen (Nicińska 2000, Miński 2017). In een diepte-interview ligt de nadruk op vrijheid van meningsuiting en is het gesprek gedetailleerd en inzichtelijk. De onderzoeker houdt niet

alleen rekening met de uitspraken maar ook met het gedrag van de respondent en neemt een reflectieve houding aan. De onderzoeker probeert de uitspraken te begrijpen en te interpreteren zonder de respondent op enigerlei wijze te beoordelen, zodat de respondent zich op zijn gemak kan voelen. Een belangrijke beperking is dat het diepte-interview een verkennend onderzoek is waarmee geen harde relaties of correlaties kunnen worden vastgesteld. Het is niet geschikt voor het verifiëren of falsificeren van harde onderzoekshypothesen (Szymańska & Köhler 240). Daarom kunnen de verkregen resultaten niet als representatief worden beschouwd. Het doel van mijn onderzoek was echter niet om algemene conclusies te trekken, maar om te testen of de methode geschikt zou zijn voor het bestuderen van tweetalig opgevoede mensen. Het doel is om de methode in de praktijk te testen met het vooruitzicht om het onderzoek in de toekomst voort te zetten.

Met behulp van een semi-structureerd individueel diepte-interview voerde ik een gesprek met een persoon die tweetalig is opgevoed op basis van de *ml@h*-strategie. Slechts één persoon werd geïnterviewd omdat ik niet in contact kon komen met andere mensen die ook tweetalig zijn opgevoed in Polen met behulp van de *ml@h*-strategie, in het Pools en het Nederlands. Deze situatie is vrij specifiek, waardoor de voorliggende analyse een van de weinige studies van dit probleem in het Pools en Nederlands is. Daarom werd besloten het aantal mensen voor dit onderzoek te beperken, maar in de toekomst de criteria voor het selecteren van deelnemers uit te breiden.

De vragenlijst voor het interview bestond uit 7 thematische blokken:

1. Inleiding
2. Biografische gegevens
3. Tweetalig opgroeien
4. Perceptie van het fenomeen (eigen) tweetaligheid
5. Taalbiografieën in verschillende levensfasen - kindertijd, adolescentie, volwassenheid
6. Toekomstperspectieven
7. Samenvatting

Voor elk blok werden vragen voorbereid, die de basis vormden voor het interview. Bij een onbevredigend antwoord werden aanvullende vragen gesteld. Het interview werd in april 2023 op afstand afgenomen via het *MS Teams* platform.

De respondent is een vrouw van 23 jaar die van jongs af aan in Polen is opgegroeid, maar Nederlandse ouders heeft. Zij heeft zowel de Nederlandse als de Poolse nationaliteit. De moedertaal van beide ouders is Nederlands. De ouders van de respondent spreken ook allebei goed Pools. De respondent heeft nooit in Nederland gewoond. In Polen woonde ze als kind in een dorp en verhuisde toen ze 18 was naar een grotere stad om daar te studeren.

De uitspraken die ik hieronder zal citeren zijn citaten van de respondent. Ik heb haar antwoorden niet stilistisch aangepast, zodat haar taalniveau in het Nederlands kan worden beoordeeld.

3.1. Tweetalig opgroeien

Zoals eerder aangegeven is de respondent tweetalig geworden omdat haar ouders de *ml@h*-strategie hebben toegepast. Gevraagd naar hoe zij tweetalig is geworden antwoordt zij:

- [1] Thuis praten we Nederlands – Nederlandse tv, boeken. Ik praat ook Nederlands met familie en vrienden die in Nederland wonen. Pools spreek ik buiten huis, op school enzo.

De respondent benadrukt ook dat haar ouders haar steunden bij het leren van het Nederlands thuis. Ze spraken in het Nederlands, lazen sprookjes voor en zetten de Nederlandse tv aan. Haar moeder gaf haar en haar broers en zussen ook Nederlandse les.

- [2] Ja, we hadden les met onze moeder. We leerden schrijven, de Nederlandse lettergrepen enzo. We hadden Nederlands basisonderwijs, groep 3, geloof een paar keer in de week. Ik vond het niet echt leuk. Vooral hebben we gelezen en woorden leren schrijven. Mama had ook zulke speciale boeken die ik moest lezen - de Leessleutel. Dat was toen ik jong was.

Hieruit blijkt dat de ouders van de respondent de tweetalige opvoeding zeer bewust hebben aangepakt. Zij wisten dat het kind op een Poolse school de grammatica en de spelling van de Poolse taal zou leren. Tegelijkertijd beseften zij dat de verantwoordelijkheid voor de beheersing van de Nederlandse taal bij hen lag. Dit kan van invloed zijn geweest op het hoge niveau van de huidige beheersing van de Nederlandse taal door de geïnterviewde.

Soms wordt er in de literatuur bij de beschrijving van de *ml@h*-strategie op gewezen dat voor een kind dat op deze wijze is opgevoed, de start van de kleuterschool wellicht een moeilijk moment is, omdat de kennis van de meerderheidstaal te gering kan zijn, aangezien thuis een minderheidstaal wordt gesproken. Voor de respondent was dit niet het geval.

- [3] Naar de kleuterschool gaan was geen moeilijk moment. Ik kon eigenlijk al gewoon Pools. Ik had nooit het gevoel dat ik niet snapte wat er gezegd werd. Ik speelde van kinds af aan in de tuin met mensen van mijn leeftijd, maar ook met de vrienden van mijn oudere broers of zussen. Pools heb ik nooit geleerd, ik kon het gewoon. Naar de kleuterschool gaan was een leuk moment.

De respondent beoordeelt haar jeugd als vrij normaal. Ze voelde zich niet anders dan andere kinderen. Ze vond het niet vreemd om een andere taal te spreken dan de rest van de kinderen. Dit wordt bevestigd door de volgende uitspraken:

- [4] Ik denk dat je daar als kind niet zo op let. Je hebt er geen gevoelens bij van “ik doe iets anders”. Het voelde gewoon natuurlijk. Ik dacht daar niet over na.
- [5] Leeftijdsgenoten behandelden mij niet anders.

[6] Ik vond het normaal dat mama en papa Nederlands spraken.

Tweetalig zijn had soms toch ook zijn donkere kanten, die de respondent pas merkte toen ze wat ouder was.

[7] Daarna toen ik ouder was had ik best vaak zulke situaties dat Poolse mensen dachten dat als ik Nederlands met mijn zus sprak, ik iets lelijks over ze zei. Toen mochten we geen Nederlands praten. Ik heb het gevoel dat in de cultuur in Polen het zo is, dat ze denken dat het niet netjes is om in een taal te spreken, die de anderen niet begrijpen.

[8] Op school weet ik nog dat sommige leraressen commentaar gaven “dat snap jij niet want jij bent niet Pools”. Ik hoefde zo minder te doen. Toen ik een extra fout maakte, zeiden ze dat het kwam door mijn tweetaligheid. Hoe ouder ik werd hoe minder zulke situaties. Nu eigenlijk helemaal niet.

De respondent benadrukt in haar opmerkingen dat haar ouders nooit voorrang hebben gegeven aan de ene taal boven de andere. Zij vonden beide zeer belangrijk en moedigden bijv. lezen in beide talen aan.

[9] Onze ouders hebben nooit een taal hoger dan de andere gezet, maar altijd betoond, dat beide talen van pas komen in ons leven.

Hierdoor zijn beide talen nu erg belangrijk voor de respondent, zij gebruikt ze op een vergelijkbaar niveau, maar in verschillende situaties.

[10] Nederlands is het meest natuurlijke, ik voel niet dat ik een fout kan maken of iets verkeerd zeggen. Ik weet wel dat ik een accent van mijn ouders heb meegekregen. Pools hetzelfde – deze taal geeft me de meeste mogelijkheid om iets uit te leggen want ik leer al altijd in het Pools. Ik heb daardoor een grotere woordenschat in het Pools.

[11] Pools praat ik continu, ik werk met deze taal, ik lees veel in het Pools. Nederlands voelt als thuis voor mij. Thuis praat ik Nederlands.

In beide talen kan ze haar emoties uiten.

[12] Ik denk dat als je een vreemde taal aanleert, dat je dan je emoties niet kan uiten in die taal. Bij mij is Nederlands een deel van mij en ik kan mijn emoties goed uiten. In het Pools ook.

Tijdens haar jeugd sprak de respondent voornamelijk Nederlands en slechts een beetje Pools.

[13] Heel de tijd sprak ik met mijn ouders Nederlands. Toen kwam ook vaker familie uit Nederland langs. We waren ook vaak op vakantie in Nederland en konden met Nederlandse kinderen spelen. Pools was toen buiten, toen speelde ik in de tuin en op de kleuterschool, daarna op school.

Hoe ouder ze werd, hoe meer Pools ze gebruikte. Nu (tijdens haar studie) spreekt ze vrijwel alleen Pools – op het werk, op de universiteit, met vrienden en zelfs met haar broers en zussen. Alleen met haar ouders en familie uit Nederland spreekt ze Nederlands.

[14] Nu gebruik ik het meeste Pools – op de studie, met vrienden, op mijn werk. Nederlands met mijn ouders en familie als ik bel.

[15] Ik praat nu met mijn broers en zussen meer Pools dan Nederlands. Eerst wilden we eigenlijk Nederlands blijven praten, maar steeds schoten we over op Pools. Deze taal is beter om dingen uit te leggen, die ik op mijn studie doe. In het Nederlands heb ik vaak een gebrek aan woorden.

De respondent werkt momenteel niet aan haar kennis van het Nederlands, omdat het haar moedertaal is, en zij het niet nodig acht dit te doen. In de toekomst zou zij echter graag de terminologie van haar vakgebied in het Nederlands leren.

[16] Nee op dit moment niet. Misschien zal ik in de toekomst de woordenschat van mijn vakgebied uitbreiden. Ik zou de terminologie willen beheersen.

3.2. Perceptie van het fenomeen (eigen) tweetaligheid

De eigen tweetaligheid van de respondent werd destijds door haarzelf zeer positief beoordeeld. Volgens haar zijn er meer voordelen van tweetaligheid dan alleen het kennen van twee talen op zich.

[17] Voordelen – andere talen leren was altijd stuk makkelijker voor mij. Ik snap heel snel een andere taal en dat gaat natuurlijk. Ik denk ook, zo het lef te hebben om in een andere taal te praten, want sommige durven de taal, die ze leren niet te gebruiken. Ik denk dat dat een beetje door de tweetaligheid komt, omdat je gewend bent om in twee talen te praten.

Ze is ook geïnteresseerd in tweetaligheid en verdiept zich in deze materie. Soms bekijkt ze *YouTube* video's over het onderwerp of leest ze artikelen.

Persoonlijk kent ze geen mensen die op dezelfde manier zijn opgevoed. Wel gaf zij het voorbeeld van een meisje van wie de ouders voor de *OPOL*-strategie kozen.

[18] Nee, niet echt juist. Ik ken mensen, die tweetalig zijn, maar dat is niet zo van huis uitgekomen. Iemand heeft gewoon een andere taal geleerd. Ik ken ook een meisje, dat ouders heeft, die in twee verschillende talen met haar spraken. Vader Nederlands en moeder Pools. Maar dat meisje spreekt heel erg gebrekkig Nederlands. Ze praat Nederlands met een overheersend Pools accent.

4. Discussie

De tweetalige opvoeding met behulp van de *ml@h*-strategie was in het geval van de onderzochte succesvol. De respondent spreekt beide talen vloeiend. Het Pools is op een zodanig niveau dat zij aan een universiteit in Polen is gaan studeren,

en ook het Nederlands staat op een hoog niveau. Het feit dat de respondent een beperkte vakwoordenschat heeft is normaal, aangezien zij haar hele opleiding in het Pools heeft gevolgd.

Het succes van deze strategie is zeker beïnvloed door de houding van de ouders, met name de moeder, die haar Nederlandse taalvaardigheid buiten de schoollessen om heeft uitgebreid door lessen volgens het Nederlandse leerplan voor groep 3 te geven. Door haar te motiveren om in het Nederlands te lezen en haar toegang te geven tot Nederlandse media is de Nederlandse taal van de respondent op een hoog niveau gebracht.

Het is interessant op te merken dat de respondent ‘in de achtertuin’ Pools heeft geleerd. Pas toen ze op 5-jarige leeftijd naar de kleuterschool ging, werd ze met het Pools in aanraking gebracht. Daarvoor luisterde ze ernaar tijdens het spelen met leeftijdsgenootjes, in de winkel of wanneer haar ouders bezoek kregen van Polen.

Hoewel de mate van taalgebruik in de loop der jaren is veranderd, behandelt de respondent beide talen als haar moedertaal en verklaart zij dat zij haar emoties erin uitdrukt. Zij heeft nooit problemen gehad met de Poolse taal, ondanks het feit dat thuis alleen Nederlands werd gesproken.

Opmerkelijk zijn de verhalen die de respondent aanhaalt waarin het spreken van Nederlands met haar broers en zussen tot onaangename situaties leidde. Mensen in haar omgeving, zelfs de kinderen, namen het haar kwalijk dat ze Nederlands sprak met haar zus, de taal die ze altijd met elkaar hadden gesproken. Meer openheid van anderen had dergelijke situaties kunnen voorkomen. Kinderen ervan bewust maken dat mensen in vele talen met elkaar kunnen spreken, zou op school moeten gebeuren, vooral in klassen met twee- of meertalige leerlingen. In Polen zullen steeds meer Oekraïense kinderen Oekraïens spreken met hun familie.

Samengevat kan worden vastgesteld dat de strategie die de ouders kozen geschikt was voor hun gezinssituatie. De *OPOL*-strategie lijkt bijv. minder geschikt omdat één ouder dan met het kind had moeten spreken in een taal die niet zijn of haar moedertaal is, in dit geval Pools. Dit zou het contact met de Nederlandse taal alleen maar verminderen, wat een lagere beheersing tot gevolg zou kunnen hebben. Het is aannemelijk dat dit ook gevolgen zou hebben voor de sfeer in het gezin. De *ml@h*-strategie was in dit geval de beste optie. De situatie van elk gezin moet echter individueel worden behandeld, afhankelijk van de behoeften en doelstellingen.

5. Samenvatting

Het in dit artikel beschreven geval toont aan dat het gebruik van de *ml@h*-strategie doeltreffend kan zijn. Bepaalde aspecten lijken echter belangrijk te zijn. Ten

eerste zouden ouders bewust moeten kiezen voor een tweetalige opvoedingsstrategie en deze consequent moeten toepassen. Daarnaast is het ook van belang om het kind te ondersteunen bij het leren van de minderheidstaal (grammatica en stilistiek), aangezien hij/zij op school niet aan dit soort leerstof zal worden blootgesteld. Ouders zouden het kind ook in contact moeten laten komen met de meerderheidstaal voordat het naar de kleuterschool gaat, wat het voor het kind gemakkelijker kan maken om zijn/haar weg te vinden in de realiteit, waar alleen de meerderheidstaal gesproken zal worden. Bovendien is het belangrijk dat ouders een positieve houding hebben ten opzichte van beide talen en het kind aanmoedigen om beide talen te verkennen. Daarnaast kan de niet-exclusieve houding van leerkrachten en andere kinderen op school een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van tweetaligheid.

De hierboven beschreven aspecten komen echter voort uit de analyse van slechts één geval. Het zou interessant zijn om het onderzoek op grotere schaal voort te zetten om de bovenstaande observaties te bevestigen. Om het onderzoek te vervolgen, zou het wenselijk zijn om de criteria voor het selecteren van respondenten te verruimen, bijv. door mensen van wie de ouders de *ml@h*-strategie gebruikten, maar geen Nederlands als minderheidstaal hebben, uit te nodigen om deel te nemen aan het onderzoek. Het zou ook interessant zijn om het perspectief van de ouders te onderzoeken. De methode van individuele diepte-interviews leverde waardevol materiaal op waaruit een vragenlijst zou kunnen worden samengesteld die vervolgens als diagnostische enquêtemethode zou kunnen worden gebruikt voor een grootschaliger onderzoek. De enquête zou minder tijdrovend zijn voor de respondenten en misschien het aantal mensen dat bereid is de enquête in te vullen verhogen. Daarnaast is het interessant om door te gaan met het interviewen van zowel tweetalig opgevoede mensen als hun ouders. Het zou ook waardevol zijn om het onderzoek uit te breiden met observaties van tweetalige gezinnen. De voorbereiding van een grootschaliger onderzoek zou waardevolle resultaten kunnen opleveren die ouders zouden kunnen helpen om hun kinderen succesvol tweetalig of meertalig op te voeden.

Bibliografie

- Anstatt, Tanja, en Elena Dierker. "Sprachmischung und Sprachtrennung bei zweisprachigen Kindern (am Beispiel des russisch-deutschen Spracherwerbs)". *Mehrsprachigkeit bei Kindern und Erwachsenen. Erwerb. Formen. Förderung*, geredigeerd door Tanja Anstatt. Attempto Verlag, 2007, pp. 139–161.
- Arnberg, Leonore. *Raising children bilingually: The pre-school years*. Multilingual Matters, 1987.
- Baker, Colin. *A parents' and teachers' guide to bilingualism*. Multilingual Matters, 1995.
- . *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters, 2011.
- Barron-Hauwaert, Suzanne. *Language Strategies for Bilingual Families: The One-Parent- One-Language Approach*. Multilingual Matters, 2004.

- Bialystok, Ellen. "Consequences of bilingualism for cognitive development". *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*, geredigeerd door Judith F. Kroll en Anette M. B. de Groot. Oxford University Press, 2005, pp. 417–432.
- Bloomfield, Leonard. *Language*. Holt, 1933.
- Byers-Heinlein, Krista, en Casey Lew-Williams. "Bilingualism in the Early Years: What the Science Says". *Learn Landsc*, vol. 7, no. 1, 2013, pp. 95–112.
- Chibaka, Evelyn. "Advantages of Bilingualism and Multilingualism: Multidimensional Research findings". *Multilingualism and Bilingualism*, geredigeerd door Sammy Beban Chumbow. IntechOpen, 2018, pp. 15–36.
- Cunningham, Una. *Growing Up with Two Languages. A Practical Guide for Multilingual Families and Those Who Support Them. Fourth Edition*. Routledge, 2020.
- Curd-Christiansen, Xiao Lan. "Family language policy". *The Oxford handbook of language policy and planning*, geredigeerd door James W. Tollefson en Miguel Pérez-Milans. Oxford University Press, 2018, pp. 420–441.
- Daweale, Jean-Marc. "Becoming bi- or multi-lingual later in life". *Handbook of multilingualism and multilingual communication*, geredigeerd door Peter Auer en Li Wei. Mouton, 2007, pp. 101–130.
- De Bot, Kees, et al. „A dynamic systems theory approach to second language acquisition". *Bilingualism: Language and Cognition*, vol. 10, no. 1, pp. 7–21.
- De Houwer, Annick. "Minority language parenting in Europe and children's well-being". *Handbook of Positive Development in Minority Children*, geredigeerd door Natasha J. Cabrera en Birgit Leyendecker. Springer, 2017, pp. 231–246.
- . "Parental language input patterns and children's bilingual use". *Applied Psycholinguistics*, vol. 28, no. 3, 2007, pp. 411–424.
- Field, Frederic. *Key concepts in bilingualism*. Pelgrave Macmillan, 2011.
- Grosjean, François. *Life with two languages: an introduction to bilingualism*. Harvard University Press, 1982.
- Haugen, Einar. *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Indiana University Press, 1969.
- Herdina, Philip, en Ulrike Jessner. *A Dynamic Model of Multilingualism. Perspectives of Change in Psycholinguistics*. Multilingual Matters, 2002.
- Hufeisen, Britta. "Bilingualität und Mehrsprachigkeit". *Handbuch Fremdsprachendidaktik*, geredigeerd door Wolfgang Hallet en Frank G. Königs. Kallmeyer, 2010, pp. 376–381.
- Kang, Hyun-Sook. "Korean Families in America: Their Family Language Policies and Home-Language Maintenance". *Bilingual Research Journal*, vol. 38, no. 3, 2015, pp. 275–291.
- Kärchner-Ober, Renate. *The German Language is Completely Different from the English Language: Besonderheiten des Erwerbs von Deutsch als Teritarsprache nach Englisch und einer Nicht-Indogermanischen Erstsprache*. Stauffenberg, 2009.
- Katchan, Olga. "Wczesna dwujęzyczność – sprzymierzeniec czy nieprzyjaciel?" *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*, geredigeerd door Ida Kurcz. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006, pp. 155–172.
- Kharkhurin, Anatoliy. "The effect of linguistic proficiency, age of second language acquisition, and length of exposure to a new cultural environment on bilinguals' divergent thinking". *Bilingualism: Language and Cognition*, vol. 11, pp. 225–243.
- Kurcz, Ida. *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006.
- Leist-Villis, Anja. *Elternratgeber Zweisprachigkeit. Informationen und Tipps zur zweisprachigen Entwicklung und Erziehung von Kindern*. Stauffenburg Verlag, 2010.
- Macalister, John "Beginnings". *Family language policies in a multilingual world: Opportunities, challenges, and consequences*, geredigeerd door John Macalister en Seyed Hadi Mirvahedi, Routledge, 2017, pp. 1–10.

- Mackey, William. "The description of bilingualism". *Canadian Journal of Linguistics*, vol. 7, no. 2, 1962, pp. 51–85.
- Macnamara, John. *Bilingualism and primary education*. Edinburgh University Press, 1966.
- Meisel, Jürgen. *Bilingual Children. A guide for Parents*. Cambridge University Press, 2019.
- Mężyk, Agata, en Dorota Lipiec. "Strategie i zasady wychowania dwujęzycznego w świadomości rodziców". *Głos – Język – Komunikacja*, vol. 4, 2017, pp. 40–52, <https://repozytorium.ur.edu.pl/server/api/core/bitstreams/321a0062-5b11-4ae5-8f3c-c35a813f1e8d/content>. Geraadpleegd 1 mei 2023.
- Miński, Radomir. "Wywiad pogłębiony jako technika badawcza. Możliwości wykorzystania IDI w badaniach ewaluacyjnych". *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. 13, no. 3, pp. 30–51.
- Müller, Natascha, et al. *Einführung in die Mehrsprachigkeitsforschung. 3 Auflage*. Narr Verlag, 2011.
- Nicińska, Magdalena. "Indywidualne wywiady pogłębione i zogniskowane wywiady grupowe – analiza porównawcza". *ASK: Research & Methods*, no. 8, pp. 39–50.
- Ó hIfearnáin, Tadhg. "Family language policy, first language Irish speaker attitudes and community-based response to language shift". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 34, no. 4, 2013, pp. 348–365.
- Olpińska-Szkiełko, Magdalena. "Glottodydaktyczne implikacje lingwistycznych badań nad dwujęzycznością i koncepcji wychowania dwujęzycznego". *Lingwistyka Stosowana*, vol. 9, 2014, pp. 103–115.
- . *Wychowanie dwujęzyczne w przedszkolu*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej, 2013.
- . *Wychowanie dwujęzyczne*. Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, 2004.
- Paradowski, Michał, en Monika Michałowska. "Establishing a Bilingual Home: Parents' Perspective on the Effectiveness of the Adopted Communication Strategies". *Lingwistyka Stosowana*, vol. 17, no. 2, 2016, pp. 43–65.
- Peal, Elizabeth, en Wallace Lambert. "The relation of bilingualism to intelligence". *Psychological Monographs*, vol. 76, no. 27, pp. 1–23.
- Pearson, Barbara Zurer. *A step by step guide for parents raising a bilingual child*. Living Language, 2008.
- Pędrak, Agnieszka. "Wielowymiarowość dwujęzyczności dzieci (w kontekście emigracji)". *Společensktvo. Edukacja. Język*, vol. 7, 2018, pp. 149-163, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-e-ISSN-2449-7983-year-2018-volume-7-article-507/c/507-494.pdf>. Geraadpleegd 2 mei 2023.
- Pułaczewska, Hanna. *Mütter sprechen – Erziehung mit Herkunftssprache Polnisch am Beispiel Regensburg*. Verlag Dr. Kovač, 2018.
- Račławska-Daniluk, Małgorzata. *Dwujęzyczność i wychowanie dwujęzyczne z perspektywy lingwistyki i logopedii. Wydanie drugie poprawione*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2020.
- Riehl, Claudia. *Mehrsprachigkeit. Eine Einführung*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2014.
- Romaine, Susanne. "The bilingual and multilingual community". *The handbook of bilingualism*, geredigeerd door Tej K. Bhatia en William C. Richie. Blackwell, 2006, pp. 385–405.
- . *Bilingualism*. Blackwell, 2008.
- Rothman, Jason, et al. "Third Language Acquisition". *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, geredigeerd door Julia Herschensohn en Martha Young-Scholten. Cambridge University Press, 2011, pp. 372-393.
- Saunders, George. *Bilingual children. From birth to teens*. Multilingual Matters, 1988.
- . *Bilingual children. Guidance for the family*. Multilingual Matters, 1982.
- Smith-Christmas, Cassie. *Family language policy: Maintaining an endangeres language in the home*. Palgrave Macmillan, 2016.

- Sopata, Aldona. "Wczesna wielojęzyczność: rola wieku rozpoczęcia akwizycji języka". *Lingwistyka Stosowana*, vol. 7, 2013, pp. 135–144.
- . *Erwerbstheoretische und glottodidaktische Aspekte des frühen Zweitspracherwerbs. Sprachentwicklung der Kinder im natürlichen und schulischen Kontext*. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2009, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/8707/1/sopata_tekst.pdf. Geraadpleegd 2 mei 2023.
- Spolsky, Bernard. *Language policy*. Cambridge University Press, 2004.
- Stępkowska, Agnieszka. "Rodzinna polityka dwujęzyczności w Polsce na wybranym przykładzie". *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, vol. XVII, 2017, pp. 329-343, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_snp_2017_17_23/c/13293-13004.pdf. Geraadpleegd 3 mei 2023.
- . *Pary dwujęzyczne w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2019.
- Szramek-Karcz, Sonia. "The Success of Non-Native Bilingualism in Poland". *Lingwistyka stosowana*, vol. 17, no. 2, 2016, pp. 93-102, <http://alp.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/315/2018/10/LS-17-7-Sonia-SZRAMEK-KARCZ-The-Success-and-Non-Native-Bilingualism-in-Poland.pdf>. Geraadpleegd 5 mei 2023.
- Szymańska, Agnieszka, en Christina Köhler. „Pogłębiony wywiad indywidualny z dziennikarzem: uwagi warsztatowe”. *Metody badań medjoznawczych i ich zastosowanie*, geredigeerd door Agnieszka Szymańska, Małgorzata Lisowska-Magdziarz en Agnieszka Hess. Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej, 2018, pp. 219-242.
- Weinreich, Uriel. *Languages in Contact*. Publications of the linguistic Circle of New York 1, 1953.

Vragenlijst interview

1. Inleiding

2. Biografische gegevens

- Stel uzelf voor (Waar woont u? Hoe oud bent u?)
- Hoelang woont u al in Polen? Heeft u in een ander land gewoond?
- Wat is uw nationaliteit?
- Wat is de moedertaal van uw vader en moeder?
- Hoe goed spreken uw ouders Pools? Hoe was het toen u een kind was?
- Welke talen spreekt u? Hoe beoordeelt u uw taalvaardigheid? Heeft u een aantoonbaar certificaat?
- Hoe bent u tweetalig geworden? (Indien tweetalige opvoeding, hoe: plaats-strategie, persoon-strategie enz.)
- Vertel alsjeblieft hoe u bent opgegroeid. Woonde u altijd op dezelfde plaats? Als u verhuisd bent, hoe oud was u dan? Hoe zou u de jeugd beschrijven?

3. Tweetalig opgroeien

- Hebben je ouders je taalvaardigheid op enigerlei wijze ondersteund?
- Was naar een Poolse school/kleuterschool gaan een moeilijk moment? Hoe voelde u zich toen? Hoe herinnert u zich dat moment?
- Behandelden uw leeftijdsgenoten u anders?

- Hoe voelde het om met uw ouders in een andere taal te praten dan alle kinderen?
 - Heb je je ouders altijd in het Nederlands geantwoord?
 - Hoe beoordeelt u uw opvoeding?
 - Bent u ooit anders behandeld of wordt u ooit anders behandeld? Hoe en in welke situaties?
4. Perceptie van het fenomeen (eigen) tweetaligheid
- Hoe staat u tegenover uw eigen tweetaligheid (positief, negatief)? Wat zijn de voor- en nadelen van u tweetaligheid?
 - Hoe staat u tegenover de verschillende talen die u spreekt?
 - Wat beïnvloedt uw houding ten opzichte van de verschillende talen?
 - Welke houding denkt u dat uw ouders tegenover tweetaligheid aannemen? Wat is de waarde van talenkennis in uw gezin?
 - Interesseert het verschijnsel tweetaligheid u op zich?
 - Motiveert uw eigen tweetaligheid u om meer te leren over tweetaligheid als fenomeen?
 - Hoe komt u aan uw kennis over tweetaligheid als een bredere kwestie?
 - Kent u andere mensen die op dezelfde manier zijn opgevoed als u?
5. Taalbiografieën in verschillende levensfasen – kindertijd, adolescentie, volwassenheid
- Hoe vaak gebruikt u uw talen?
 - In welke communicatiesituaties gebruikt u bepaalde talen? Met welke mensen?
 - Is de frequentie van het gebruik van bepaalde talen in de loop van uw leven veranderd?
 - Bent u op een bepaald moment bepaalde talen gaan gebruiken in andere communicatiesituaties?
6. Toekomstperspectieven
- Bent u momenteel bezig om uw Nederlandse taalvaardigheid op een of andere manier te verbeteren? Bent u van plan dit in de toekomst te doen?
 - Welke talen wilt u in de toekomst blijven spreken?
 - Bent u van plan om kinderen te krijgen? Zo ja, heeft u nagedacht over hoe u ze gaat opvoeden?
7. Samenvatting
- Wilt u aanvullende gedachten delen? Is u iets te binnen geschoten?